



УДК 821(100).091



*Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України,
професор*

У 2011 році в російському видавництві "Манн, Иванов і Фербер" побачила світ книга американського філософа, викладача, редактора і популяризатора гуманітарної освіти Мортімера Адлера, присвячена вихованню любові до читання та книжок¹. Метою книги є розвиток здібностей, які потрібні при читанні будь-якої літератури. Вони не лише корисні, вважає М. Адлер, а й необхідні для опанування великих книг, що не втрачають актуальності. Хоч популярні видання, журнали і газети можна читати й не маючи таких навичок, проте вони дозволяють засвоювати тексти швидше, точніше і уважніше. Мистецтво аналітичного, інтерпретуючого і критичного читання необхідне лише тоді, коли у процесі знайомства із книгою людина починає розуміти і бачити глибше, значно розширюючи кордони власного світогляду. Ці здібності особливо корисні щодо тих небагатьох книг, які можна перечитувати знову і знову. Звісно, що основну частину "читацького" часу люди витрачають на ознайомлення із газетами і журналами, а не з великими книгами. Щодо літератури, то більшість надає перевагу художній, ігноруючи документальну і наукову. Списки бестселерів зазвичай поділяють на дві частини: художні й нехудожні твори. Незважаючи на те, що наукові книги часто мають ширшу аудиторію, за загальною кількістю читачів вони суттєво поступаються художній літературі. Із нехудожніх книг найпопулярнішими є видання, присвячені актуальним питанням сучасності.

Спробуємо визначити різницю між науковою і художньою літературою. Вона допоможе зрозуміти, чому саме неможливо читати роман як філософський трактат або вірш — як математичний доказ. Найістотніші відмінності зумовлені призначенням цих видів літератури. Основна мета наукових книг — навчати читачів, а художніх — дарувати естетичну насолоду. Перші містять знання про досвід, який читач має чи може набути. Другі передають досвід, який людина переживатиме тільки під час читання. Ця різниця, власне, й впливає на роботу інтелекту та уяви.

¹ Адлер М. Как читать великие книги. Руководство по чтению великих произведений / Мортимер Адлер; пер. с англ. [Ларисы Пlostак]. — Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2011. — 344 с.

© Сенченко М., 2015

"Великі книги" і як їх визначити — технологія Мортімера Адлера

У процесі пізнання задіяні розумові здібності людини — уміння розмірковувати і аргументувати. Проте можна думати, не використовуючи уяву, адже досвід почуття і процес розмірковування — поняття різні. Питання в тому, що саме переважає. Художня література звернена насамперед до уяви, тому її часто визначають як результат фантазії автора, вимислу на противагу науковим працям, що апелюють до інтелекту.

Читання — це діяльність, у процесі якої людина сприймає певні повідомлення. Але, поглянувши на проблематику під іншим кутом, розуміємо, що нехудожні книги транслюють знання, натомість засоби художньої літератури дають змогу висловити те, що по суті, неможливо передати в повідомленні — конкретний досвід. У цьому є певна загадка і, можливо, читач розгадає її самотужки...

Отже, докладніше про книгу М. Адлера, що справила на мене надзвичайне враження. Я кілька разів перечитував цю неординарну працю і щоразу виникало бажання звернутися до неї знову. При кожному прочитанні виникали певні ідеї, але одна із них не полишала весь час і була пов'язана із додатком під назвою "Великі книги Західного світу".

Річ у тому, що будучи членом експертної ради Держкомтелерадіо із визначення соціально значущих книг, які варто видати за програмою "Українська книга", я значну увагу приділяв питанню критеріїв, за якими потрібно відбирати книги. Зазначу, що брак державної ідеології ставить цю проблему у глухий кут.

Не випадково Екклезіаст наголошував: "Складати багато книг — кінця не буде, і багато читати — втомливо для тіла". Можливо, подібні емоції відчують і укладачі списку соціально значущих книг.

У положенні про експертну раду Держкомтелерадіо із формування переліку книжкових видань, передбачених до випуску за програмою "Українська книга", зазначено: "Експертна рада з формування переліку книжкових видань, передбачених до випуску за програмою "Українська книга" Державного комітету телебачення і радіомовлення України — консультативний постійно діючий дорадчий колегіальний

орган, що створюється відповідно до Закону України "Про видавничу справу", Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 № 341, з метою здійснення змістовної тематичної оцінки книжкових видань та визначення доцільності їх випуску (виділено автором. — М. С.) за бюджетною програмою "Випуск книжкової продукції за програмою "Українська книга". Проте пропозиції щодо видання певних книг, які надходять до Держкомтелерадіо, містять лише назви твору й видавництва, ім'я автора та коротку анотацію, а отже, важко здійснити змістовну тематичну оцінку. Відповідно, під час формування переліку книг зазвичай виникають суперечки, оскільки багато видавців невдоволені тим, що експертна рада не врахувала їхні пропозиції.

Пропонуються різні варіанти розв'язання проблеми, проте жоден із них не містить конструктивного елементу, що влаштовував би усіх учасників програми. Аби уникнути дискусій щодо друку певної книги, потрібно визначити критерії, за якими її варто випустити. Зробити це, не знаючи змісту твору, а також через брак ідеологічної доктрини держави, неможливо.

Проте я не випадково згадую М. Адлера і його 100 великих книг, які потрібно прочитати. Мені здається, що слід скласти аналогічний перелік 50-70-100 книг для обов'язкового прочитання, які повинна мати кожна бібліотека України, і держава мусить профінансувати випуск цих видань.

Довідка про автора

Мортімер Адлер (1902—2001) — від 1930 до 1952 року працював в Університеті Чикаго, де разом із колегою Р. Хатчинсом корегував навчальні плани, які мали сприяти поглибленню знань студентів у галузі гуманітарних наук. У той період і було написано відоме есе "Як читати книги", перше видання якого побачило світ у 1940 році і двічі перевидавалося в оригіналі.

М. Адлер багато зробив для освітньої системи як редактор: разом із Р. Хатчинсом був співредактором 54-томної серії Great Books of the Western World (1945—1952), до якої увійшли книги, що справили найбільший вплив на західну культуру; уклад до неї унікальне двотомне зібрання ідей і понять, які позначилися на розвиткові світу, під назвою "Синтопикон". Також він був головним редактором 20-томного видання The Annals of America (1969). Від 1974 до 1995 року М. Адлер був головою редакційної ради Британської енциклопедії і, починаючи з 15-го видання (1974), спільно з Р. Хатчинсом здійснив повну ревізію її змісту.

Крім того, М. Адлер організував два наукових інститути: в 1952 році — Інститут філософських досліджень, а в 1990-му разом із М. Вайсманном — Центр вивчення великих ідей у Чикаго. Ця видатна людина прищепила мільйонам людей смак до читання і прагнення до самоосвіти.

Безумовно, важливо знати, що читати, але не менш важливо розуміти, як це робити. Сподіваюся, що, навчившись читати, ви проводите в спілкуванні з книгами багато часу. Проте, у кращому разі, за життя людина може прочитати лише невелику частину усіх написаних книг, а отже, бажано, щоб це була гідна література. У цьому плані читачам пощастило — її навіть надто багато — видання "Великі книги Західного світу" охоплює 54 томи, які містять 1045 творів 74 авторів.

Отже, звернемося до книги М. Адлера. "Традиція складати списки кращих книг існує відтоді, як виникли читання і писемність. Це робили ще учителі і бібліотекарі давньої Александрії. Їхні списки ставали основою освітньої програми. У Римі цим опікувався Квінтіліан, обираючи, за його словами, найкращі твори давньої й сучасної класики.

У середні віки списки літератури для навчання складали і оновлювали усі — мусульмани, юдеї і християни. В епоху Відродження Мішель Монтень і Еразм Роттердамський, прагнучи вдихнути життя в систему освіти, створювали списки книг, які читали самі. Обидва гуманісти пропонували власні персони як еталон благородної і начитаної людини. Основою освіти в ту епоху були гуманітарні науки. Учням рекомендувалося читати праці видатних римлян — поезію, біографічні й історичні твори, різноманітні есе щодо проблем моральності.

У XIX столітті продовжували виходити нові списки літератури. Якщо цікавитесь, на яких книгах виховувалися ліберали того часу, перегорніть сторінки "Автобіографії" Джона Стюарта Мілля. Можливо, найвідоміший список XIX століття склав французький мислитель Огюст Конт, який спромігся стисло відобразити культ науки і прогресу, що панував у ту епоху.

Звичайно, слід чекати, що добірки "кращих книг" із часом змінюватимуться. Проте у списках різних періодів несподівано виявляється загальна риса. В усі віки — до нашої ери і в нові часи — укладачі додавали до переліків давні й сучасні твори, водночас переймаючись питанням, чи досягають літературні новинки рівня великих книг минулого. Зміни, що відбувалися на кожному проміжку часу, здебільшого стосувались доповнень, а не заміни. Зрозуміло, список великих книг і сьогодні постійно зростає, але його контури залишаються сталими.

Причина в тому, що найпопулярніші списки різнобічні. Їхні автори прагнуть умістити в них практично усі видатні творіння людства. Невдалі ті добірки, укладачі яких упереджені й ангажовані — ці переліки містять винятково назви книг, що підтверджують певну тенденцію. Але європейську традицію неможливо репрезентувати однобічно. У ній багато чого неодмінно видаватиметься брешнею або помилкою, залежно від кута зору. Будь-який пошук істини супроводжується серйозними помилками. Адекватний список великих книг має містити перелік усіх творів, що вплинули на хід історії, а не лише тих, які до смаку укладачів.

Ще 60-70 років тому навчальні програми коледжів складали з урахуванням обов'язкового списку літератури. Великі книги, як і раніше, входили до певних курсів, але рідко розглядалися у взаємозв'язку. Часто видання лише формально доповнювали найпопулярніші програмні підручники.

Ситуація була катастрофічною, коли я вступив до коледжу на початку 20-х років. Мені надзвичайно пощастило — я застав часи піднесення освіти. Джон Ерскін переконав керівництво Колумбійського університету заснувати курс Honors, присвячений читанню великих книг. Список, який він майстерно склав, містив назви понад шістдесяті книг практично з усіх галузей навчальної та художньої літератури. Порівняно із сучасними аналогами цей перелік, безумовно, перебував на "вершині п'єдесталу". Крім того, Джон Ерскін прагнув додати до нього усі справді великі книги, а не твори визначеного періоду або певної тематики.

Із моменту створення список Ерскіна піддавався численним змінам і переробленням. Чотирирічна програма з навчання читання в коледжі Сент-Джон базувалася на цьому перелікові, до якого було додано ще книги з математики і природничих наук. Аналогічний список із певними скороченнями і нині використовують у ряді коледжів в обов'язкових курсах. А списки "Великі книги Західного світу" і "Переднь великих книг" доволі точно відображають те, що будь-хто назвав би переліком великих творів західної культури.

Я пригадую випадок, який допоміг з'ясувати принципи відбору літератури для списків великих книг. Я працював секретарем на факультеті Колумбійського університету, де читали курс Honors у ті роки, коли переглядався первинний перелік великих книг. Багато викладачів висловлювали невдоволення і прагнули виключити одних авторів і додати інших. Щоб остаточно вирішити питання, ми склали основний список із трьохсот книг. Він був набагато більший за передбачуваний, однак охоплював усі запропоновані варіанти.

Потім перейшли до голосування, поступово вилучаючи книги авторів, які більшість не підтримала. Повторивши процедуру кілька разів, отримали список, який влаштував усіх. Він містив вісімдесят позицій — всього на п'ятнадцять більше, ніж у Ерскіна — і охоплював майже всі твори, що входили до первинного переліку. За два роки роботи над цим списком я зрозумів, наскільки однастайними бувають люди в оцінці великих книг. Очевидно, що ідеальним буде перелік, що складатиметься не більше ніж з сотні імен авторів. Тільки він зможе отримати загальну підтримку. Створення списку "Великих книг Західного світу" повністю підтвердило слушність моєї думки.

Каталоги зазвичай не читають, а використовують як довідники, тому я навожу зміст списку "Великих книг" в додатку, а в наступних рядках хочу "оживити" його лаконічною розповіддю про твори.

Я намагатимусь чітко класифікувати усі великі книги, поділивши на групи, кожна з яких дотична до визначеної, можливо, цікавої для вас теми. Іноді вони перетинаються, як і проблеми; розмова про одне питання призводить до розгляду іншого. Таким чином, книги постають перед читачем не укладеними в акуратні стоси могильних каменів, а, як і треба, живими учасниками живої історії. Я, звичайно, не в змозі охопити усі книги в стислих межах, але спробую продемонструвати їхній взаємозв'язок достатньою мірою, щоб надалі ви могли зрозуміти його повністю. Якщо завдяки моїм старанням ви захочете приєднатися до розмови великих авторів, прочитавши деякі з цих книг, решта вийде без зайвих зусиль.

На початку бесіди варто конкретизувати поняття "Велика книга". Моя думка проста і втілюється у чіткому правилі — великі книги містять оригінальні повідомлення. Отже, великими науковими книгами ми називаємо твори, здатні розширити межі нашого розуміння, а велика художня література сприяє духовному зростанню і розвитку гуманістичних ідей.

У попередніх розділах я згадував про різні якості та властивості великих книг. Але наразі хочу синтезувати усі ознаки, за якими можна ідентифікувати ці книги, для чого необхідно деякі з них повторити, а деякі — додати. Ці ознаки зазвичай використовуються при складанні списків літератури.

1. Що таке великі книги? Я неодноразово жартома зазначав, що великими називають ті книги, які усі вважають за потрібне прочитати, проте не читають, або ті, які усі прагнуть прочитати, але раз у раз відкладають. Для деяких наших сучасників цей жарт (авторство якого, до речі, належить Марку Твену) може бути справедливим, але загалом висловлювання радше помилкове. Річ у тім, що великі книги — чи не найпопулярніші у світі. Це не бестселери-одноденки, а навпаки — вічні твори.

Аудиторія книг про Джеймса Бонда значно вужча порівняно з аудиторією "Дон Кіхота" або п'єс Шекспіра. Згідно з цілком реалістичними оцінками, зробленими одним із письменників, за останні 3 тисячі років "Іліаду" Гомера прочитали майже 25 мільйонів чоловік. Уявіть, на скільки

мов перекладено великі книги і скільки років їх уже читають, і ви зрозумієте, що кількість прихильників таких текстів без перебільшення вимірюється мільйонами.

Безумовно, це не означає, що будь-яка книга, що має чималу аудиторію, автоматично є класикою. Мою думку наочно ілюструють такі приклади з художньої літератури, як "Три тижні" Коко Шанель, "Камо грядеши" Генріка Сенкевича і "Бен-Гур" Лью Уоллеса. Не завжди велика книга викликає фурор після виходу у світ. Іноді потрібен час, щоб зібрати коло поціновувачів. Розповідають, що астроном Й. Кеплер, чия праця про закони руху планет сьогодні належить до класичних, зауважував, що його книга "може сотню років чекати свого читача, чекав же сам Бог шість тисяч років".

2. Великі книги доступні й зрозумілі. Вони не постають перед читачами в ролі педантів. Їх не створюють "вузькі" фахівці. Чи то філософія, чи наука, історія або поезія — насамперед торкається людських, а не формально-теоретичних проблем. Усі ці книги написані для людей, а не для професорів. Коли я веду мову про їх доступність, то маю на увазі, що книги передусім адресовані широкій аудиторії. Вони звернені до новачків. Як я наголошував, це пов'язано з їхнім оригінальним повідомленням, яке для більшості читачів є абсолютно новим.

Опанувати складний підручник може лише той читач, котрий подолав посібник для початківців. Але усі великі книги призначені для новачків. У них зазвичай подано основи будь-яких наук і предметів. Звісно, праці не пов'язані між собою як серія підручників, відсортованих за ступенем складності або певними технічними особливостями. Саме це я мав на увазі, коли зазначав, що великі книги призначені для початківців, навіть якщо беруть старт у різних точках історії людської думки. Маю згадати про один ефективний спосіб попереднього читання, який допомагає правильно вивчати велику книгу. Раніше я вже пропонував його, наполягаючи, що навіть математичні й наукові книги можна опанувати без спеціальної освіти.

Як приклад розглянемо "Начала" Евкліда і "Математичні начала натуральної філософії" Ньютона.

Евкліда можна читати без попереднього вивчення математики. Його книга — це викладене доступною мовою введення у геометрію й основи арифметики. Однак праця Ньютона розрахована на підготовлену людину, оскільки автор використовує математику для вирішення завдань із фізики. Читач повинен володіти певними знаннями, щоб зрозуміти математичне обґрунтування Ньютона й авторську інтерпретацію спостережень. Ньютон ретельно вивчав праці Евкліда, і стиль математичного викладу демонструє, наскільки глибокий вплив справили погляди давньогрецького математика на коефіцієнти і пропорції англійця. Отже, книга Ньютона не відразу буде зрозуміла навіть компетентним ученим, якщо вони не ознайомилися із працями Евкліда. Але спираючись на них, із читання книг Ньютона або Галілея цілком можна отримати користь.

Я не наполягаю на тому, що читання великих наукових праць не вимагає зусиль. Проте вони будуть більш плідними, якщо вивчати великі книги у хронологічному порядку. Евклід допомагає зрозуміти Ньютона і Галілея, а вони, зі свого боку, полегшують читання Фарадея і Ейнштейна. Це стосується будь-яких наукових, математичних і філософських творів. Нерідко автори зауважують, які саме праці слід прочитати перед тим, як переходити до їхніх книг: Дьюї наполягає, щоб ви опанували Мілля і Юма; Уайтхед рекомендує вивчити роботи Декарта і Платона.

3. Великі книги завжди сучасні. Книги, які ми називаємо сучасними через те, що вони популярні в певний

момент, зазвичай перебувають у центрі уваги рік або два, максимум десятиліття. Незабаром вони застарівають і зникають із читацького горизонту. Навряд чи ви згадаєте назви бестселерів п'ятдесятих років. Навіть якщо вам нагадають про них, швидше за все, ви не захочете читати ці книги. Натомість у сфері нехудожньої літератури особливо цінні "сучасні" твори. Великі книги ніколи не застарівають у процесі розвитку думки або зіткнення догм та ідей. "Капітал" Маркса і "Дослідження про природу і причини багатства народів" Адама Сміта ідеально доповнюють одне одного. Це стосується й таких різних праць, як "Введення в експериментальну медицину" (книга відомого французького фізіолога XIX ст. Клода Бернара) і медичні твори Гіппократа або Галена. Цю думку ясніше висловив Шопенгауер: "Дивлячись на великий каталог нових книг, можна розридатися від думки, що через десять років про жодну з них не згадають". Подальше його пояснення також заслуговує на увагу:

"У всі часи пліч-о-пліч існують два види літератури, мало пов'язані між собою: одна реальна, а інша лише видається такою. Перша зростає у вічну літературу; вона цікавить тих, хто живе заради науки або поезії; її шлях стриманий і тихий, украй неквапливий.

Таких книг в Європі з'являється навряд чи дюжина в сто років, проте саме вони стають вічними. Інші книги пишуть ті, хто живе за рахунок літератури і поезії. Вони вриваються в наше життя галопом, із шумом і вигуками приборчників. Щороку вони плодяться тисячами. Але проходить кілька років і що? Де вони? Де та слава, що прийшла так швидко і галасно? Такий тип книг можна назвати швидкоплинним, а інший — вічним".

Слова "вічний" і "швидкоплинний" якнайточніше підходять до розповіді про сучасні великі книги і популярні одноденки, що швидко застарівають.

Оскільки великі книги, про які ми говоримо, безумовно, сучасні й вимагають відповідного підходу, слід уникати терміна "класика" щодо них. Пам'ятаєте слова Марка Твена: "Класика — це те, що кожен хоче мати в багажі прочитаного, але ніхто не хоче читати"? Боюся, для більшості людей навіть це не зовсім правильно. Сьогодні "класикою" часто називають давні й застарілі книги. Люди помилково вважають класику великою літературою минулого. "Але тепер інші часи", — виправдовують вони власну позицію. З цього погляду єдиним мотивом до читання класики може бути історичний або філологічний інтерес, схожий на розкопування заповищених пам'ятників давніх культур. Класика в такій інтерпретації не сприятиме розвитку сучасної людини — хіба що розповідь про особливості життя предків.

Проте великі книги — це артефакти минулого, що не потьмяніли. Не полишені руїни, що цікавлять лише вчених. Не свідчення існування загиблих цивілізацій. Я наполягаю, що великі книги — це щонайпотужніші засоби виховання розвиненої особистості у сучасному світі. Звичайно, в деяких галузях ми зробили впевнений крок уперед. Людина досягла високого рівня у створенні засобів, які роблять життя простіше і продуктивніше. Прогрес безпосередньо торкнувся і соціальної сфери, про що свідчать поширення демократії та знань, нові можливості розв'язання складних питань.

Але будь-які зміни мають кінцеву точку. Головні проблеми суспільства однакові у всі часи. Читач, який заглибився у праці Плутарха чи Цицерона, або, якщо хочете, есе Бекона і досліди Монтеня, виявить, що людей завжди цікавили щастя і справедливість, добротність та істина, постійність і зміни.

Прогрес відносно поверховий не лише в питаннях моралі й політики. Навіть у теоретичних дисциплінах, у науці та філософії, де зароджуються нові знання і поглиблюється розуміння, розвиток у будь-яку епоху базувався на фундаменті традиції. Цивілізація подібна до цибулини — вона накопичує досвід поступово, шар за шаром. Щоб зрозуміти Ейнштейна, треба, за його словами, осягнути ідеї Галілея і Ньютона. Щоб опанувати Уайтхеда, необхідно, за порадою Ейнштейна, добре знати Декарта і Платона. Якщо сучасна книга корисна й популярна, оскільки в ній йдеться про фундаментальні питання, то усі великі книги, що беруть участь у цій дискусії, безперечно, сучасні.

4. Великі книги — найлегші для читання. Вище я згадував про це. Висловлювання має кілька значень. Якщо майстерність читання пов'язана з майстерністю автора, то великі книги написані найкраще. Якщо здібний читач у змозі на високому рівні опанувати гуманітарні науки, то уявіть, наскільки краще обізнаний у них великий письменник! Ці книги — шедеври гуманітарного знання й інтелектуального мистецтва. Насамперед йдеться про нехудожні тексти. Найдосконаліші зразки поезії або художньої прози — це, безперечно, витвори витончених мистецтв. У будь-якому разі письменник майстерно використовує мову задля головної мети читання, якою б вона не була, — навчання або насолода.

Оскільки великі книги читати найкраще, уважний і вдумливий читач ніколи не розчарується. Вивчайте ці книги за усіма правилами — і вони, на відміну від слабших творів, винагородять ваші зусилля сторицею. До того ж із них можна здобути більше знань і користі. Питання не лише в тому, як вони написані. Не менш важливо, що саме в них написано. Такі книги містять на одній сторінці більше ідей, ніж інші видання разом. Тому можна щоразу перечитувати велику книгу і ніколи не осягнути її змісту повністю. А до найлегших для читання книг людина загалом повертається нескінченно.

Їх постійно перечитують і з іншої причини. Великі книги можна читати на різних рівнях розуміння й інтерпретувати в безліч способів. Найяскравіші приклади різних рівнів читання — це "Мандри Гуллівера", "Робінзон Крузо" і "Одіссея". Діти читають їх захоплюючись, але не бачать усієї краси і глибини, якими захоплюються дорослі.

5. Великі книги найкраще вчать і сприяють розумінню. Висновок випливає із факту, що ці твори містять оригінальні повідомлення, яких немає в іншій літературі. Згодні ви з їхніми положеннями чи ні, ці книги — головні вчителі людства; саме вони роблять основний внесок в освіту і розвиток думки. Оскільки в них — частково або повністю — вирішуються надзвичайно важливі завдання, принципи, викладені в цих книгах, стають головними складниками людського знання. Висновки, яких дійшли їхні автори, є найбільшими досягненнями в історії людської думки.

Зрозуміло, що великі книги найвпливовіші. У традиціях освіти саме їх найбільше обговорювали читачі, які одночасно були й письменниками. Це книги, яким присвячено безліч інших творів, забутих давніх коментарів, дайджестів і популярних переказів.

6. Великі книги торкаються одвічних проблем, що хвилюють людство. Звичайно, розв'язання таких питань — лише один аспект цієї літератури. У світі чимало таємниць, що виходять за межі стандартного людського знання і розуміння. Дослідження, які провадять автори великих книг, не лише починаються із запитань, але іноді ними й закінчуються.

Великі письменники не зневажають і не уникають таємниць. Вони визнають існування недозволених питань і прагнуть дати їм якнайчіткіше визначення з усіх можливих. Усвідомлення меж власного знання тільки зміцнює людину в її мудрості.

Ви ознайомилися з усіма шістьма критеріями, які, слідуючи один за одним, спираються один на одного. Зрозуміло, чому за таких умов відбору когорта великих авторів не налічує й сотні осіб.

Сподіваюся, що абсолютно ясно, чому треба читати саме великі книги, а не літературу про них, яка містить рафінований переказ. "Деякі книги, — пише Френсіс Бекон, — можна читати в переказі або в уривках, відібраних кимось. Але це стосується лише менш важливих і посередніх книг". На його думку, інші "дистильовані книги так само порожні, як дистильована вода". Та сама мотивація, яка спонукає людей відвідувати концертний зал або картинну галерею, має підштовхувати до читання великих книг, а не їхніх блідих копій.

Єдине виправдання, яке люди наводять на захист читання книг про книги, не переконливіше, ніж аргументи на користь прослуховування грамплатівок і споглядання дешевих репродукцій. Звичайно, кожен знає, що задум художника можна краще зрозуміти лише через оригінальну роботу, а не копію, проте не вірять, що здатний долучитися до ідей великих учителів за допомогою їхніх творів. Люди вважають, що це занадто складно для розуміння, а тому охоче тішаться сурогатом. Як я намагався довести, це докорінно хибно. Повторюю: великі книги найзручніші для читання, якщо людина навчилася правильно читати. Майстерність читання — єдина умова для того, щоб опинитися в компанії геніїв.

Не сприймайте список великих книг як один із безлічі переліків, котрі люди складають, якщо раптом потраплять на незаселений острів. Читання цих творів не вимагає ідилічної самотності, яку сучасні люди спроможні досягти лише внаслідок глобальної катастрофи. Якщо маєте вільний час, то завжди можете використати його для читання. Але не повторюйте помилки людей, які зайняті щоденним зароблянням грошей і гадають, що до читання візьмуться на пенсії. Дозвілля і робота мають чергуватися постійно і щодня, а не відповідати різним періодам життя.

Прагнення до знань і пошук відповідей на одвічні питання за допомогою великих книг здатні наситити яскравими барвами сіру буденність, так само як і музика або інші витончені мистецтва. Але дозвілля має бути передусім дозвіллям. Це час, вільний від виховання дітей, перегляду телевізора і гонитви за статками. Стандартні 15 хвилин в день — це сміхотворно мало. Хіба когось зацікавить такий експрес-сеанс гри в гольф або бридж, адже 15 хвилин не вистачить навіть на розминку? Час, витрачений на читання, не повинен поєднуватися з гоюванням дітей на колінах або переглядом детективів.

У виборі книг для незаселеного острова є одна особливість. Стикаючись із потребою узяти обмежену кількість предметів, люди зазвичай вибирають найкраще і найкорисніше. Проте забувають, що при нинішньому темпі життя дозвілля навряд чи перевищить кілька років на незаселеному острові. Варто усвідомити цей факт — і ми почнемо складати власний список літератури на усе життя, що залишилося, не менш ретельно.

Ми закінчимо формальне навчання і попрямуємо в доросле життя. Якщо заздалегідь не виробимо чіткого плану і не наслідуватимемо його, то рано чи пізно виявимо,

наскільки мало отримали від життя і з гіркотою зрозуміємо, що з таким самим успіхом можна було увесь час бездумно грати в гольф або бридж".

Додаток

Великі книги

"Великие книги Западного мира"

Художественная литература

ГОМЕР. "Илиада", "Одиссея"

ЭСХИЛ. Все пьесы

СОФОКЛ. Все пьесы

ЕВРИПИД. Все пьесы

АРИСТОФАН. Все пьесы

ВЕРГИЛИЙ. Эклоги, "Георгики", "Энеида"

ДАНТЕ АЛИГЬЕРИ. "Божественная комедия"

ДЖЕФФРИ ЧОСЕР. "Троил и Хризеида", "Кентерберийские рассказы"

ФРАНСУА РАБЛЕ. "Гаргантюа и Пантагрюэль"

УИЛЬЯМ ШЕКСПИР. Все пьесы и сонеты

МИГЕЛЬ ДЕ СЕРВАНТЕС СААВЕДРА. "Дон Кихот"

ДЖОН МИЛЬТОН. Малые английские поэмы, "Потерянный рай", "Самсон-борец", "Ареопагитика"

ДЖОНАТАН СВИФТ. "Путешествия Гулливера"

ГЕНРИ ФИЛДИНГ. "История Тома Джонса, найденыша"

ЛОРЕНС СТЕРН. "Жизнь и мнения Тристрама Шенди, джентльмена"

ИОГАНН ВОЛЬФГАНГ ФОН ГЕТЕ. "Фауст"

ГЕРМАН МЕЛВИЛЛ. "Моби Дик, или Белый кит"

ЛЕВ ТОЛСТОЙ. "Война и мир"

ФЕДОР ДОСТОЕВСКИЙ. "Братья Карамазовы"

История и социология

ГЕРОДОТ. "История"

ФУКИДИД. "История Пелопоннесской войны"

ПЛУТАРХ. "Сравнительные жизнеописания"

ТАЦИТ. "Анналы", "История"

НИККОЛО МАКИАВЕЛЛИ. "Государь"

МИШЕЛЬ МОНТЕНЬ. Полное собрание эссе

ТОМАС ГОББС. "Левиафан"

ШАРЛЬ ЛУИ ДЕ МОНТЕСКЬЕ. "О духе законов"

ЖАН-ЖАК РУССО. "Рассуждения о происхождении неравенства между людьми", "О политической экономии", "Общественный договор"

АДАМ СМИТ. "Исследование о природе и причинах богатства народов"

ЭДВАРД ГИББОН. "История упадка и разрушения Римской империи", "Декларация независимости", "Статьи Конфедерации", Конституция Соединенных Штатов Америки

ДЖОН БОСУЭЛЛ. "Жизнь Сэмюэля Джонсона"

АЛЕКСАНДР ГАМИЛЬТОН, ДЖЕЙМС МЭДИСОН и ДЖОН ДЖЕЙ. "Федералист"

ДЖОН СТУАРТ МИЛЛЬ. "О свободе", "Размышления о представительском правлении", "Утилитаризм"

КАРЛ МАРКС. "Капитал"

КАРЛ МАРКС и ФРИДРИХ ЭНГЕЛЬС. "Манифест коммунистической партии"

Естественные науки и математика

ГИППОКРАТ. Полное собрание сочинений

ЕВКЛИД. "Начала"

АРХИМЕД. Полное собрание сочинений

АПОЛЛОНИЙ ПЕРГСКИЙ. "Конические сечения"

НИКОМАХ. "Введение в арифметику"

КЛАВДИЙ ГАЛЕН. "О назначении частей человеческого тела"

ПТОЛЕМЕЙ. "Альмагест"

НИКОЛАЙ КОПЕРНИК. "Об обращении небесных сфер"

УИЛЬЯМ ГИЛЬБЕРТ. "О магните, магнитных телах и о большом магните — Земле"

ГАЛИЛЕО ГАЛИЛЕЙ. "Две новые науки"
 ИОАНН КЕПЛЕР. "Коперниканская астрономия", "Гармония миров"
 УИЛЬЯМ ГАРВЕЙ. Медицинские труды
 ХРИСТИАН ГЮЙГЕНС. "Трактат о свете"
 ИСААК НЬЮТОН. "Математические начала натуральной философии"
 АНТУАН ЛОРАН ЛАВУАЗЬЕ. "Начала элементарной химии"
 ЖАН БАТИСТ ЖОЗЕФ ФУРЬЕ. "Аналитическая теория тепла"
 МАЙКЛ ФАРАДЕЙ. "Экспериментальные исследования по электричеству"
 ЧАРЛЬЗ ДАРВИН. "Происхождение видов путем естественного отбора", "Происхождение человека и половой отбор"
 УИЛЬЯМ ДЖЕЙМС. "Принципы психологии"
 ЗИГМУНД ФРЕЙД. Основные труды
Философия и богословие
 ПЛАТОН. Диалоги, Седьмое письмо
 АРИСТОТЕЛЬ. Полное собрание сочинений
 ЛУКРЕЦИЙ. "О природе вещей"
 ЭПИКТЕТ. "Беседы"
 МАРК АВРЕЛИЙ. "Размышления"
 ПЛОТИН. "Эннеады"

БЛАЖЕННЫЙ АВГУСТИН. "Исповедь", "О граде Божием", тексты о христианском учении
 ФОМА АКВИНСКИЙ. "Сумма теологии"
 ФРЭНСИС БЭКОН. "О пользе и успехе знания", "Новый Органон", "Новая Атлантида"
 РЕНЕ ДЕКАРТ. Философские сочинения, "Геометрия"
 БЛЕЗ ПАСКАЛЬ. "Письма к провинциалу", "Мысли", научные труды
 ВЕНЕДИКТ СПИНОЗА. "Этика"
 ДЖОН ЛОКК. "Письмо о веротерпимости", "Два трактата о гражданском правлении", "Опыт о человеческом разумении"
 ДЖОРДЖ БЕРКЛИ. "Трактат о принципах человеческого знания"
 ДЭВИД ЮМ. "Исследование о человеческом познании"
 ИММАНУИЛ КАНТ. Основные философские труды
 ГЕОРГ ВИЛЬГЕЛЬМ ФРИДРИХ ГЕГЕЛЬ. "Философия права", "Философия истории"

Далі буде

Надійшла до редакції 12 червня 2015 року



ВИДАВНИЧА СПРАВА

УДК 655.4/5:378.013.74(477)



Юрій Ганжуров,
 доктор політичних наук, професор,
 завідувач кафедри ОВПК ВПІ НТУУ "КПІ"

Видавнича справа в контексті порівняльної педагогіки

Розглянуто освітньо-виховну функцію видавничої справи в контексті порівняльної педагогіки; проаналізовано взаємозв'язок між пізнавальним і професійним інтересами у підготовці фахівців.

Ключові слова: *видавничо-поліграфічна галузь, соціальні замовлення, професіоналізація вищої школи, навчальні плани, ліцензування спеціальностей.*

Аналітико-синтетична критика джерел, що віддзеркалюють сучасний стан книговидавництва в нашій державі, розкриває нагальну потребу актуалізації досвіду галузевої педагогіки різних рівнів для оптимізації кадрово-інформаційних ресурсів видавничої справи в Україні.

Розглядаючи зазначену сферу як систему суспільних відносин, спрямованих на створення, виготовлення та розповсюдження видавничої продукції, важливо взяти до уваги той факт, що за змістом видавнича справа є утворювальним чинником не лише матеріальних, а й духовних цінностей, наповнюючи фаховим сенсом як виробничі, так і навчально-педагогічні відносини в суспільстві загалом і у професійному товаристві зокрема. Саме через це освітньо-виховну функцію видавничої справи доречно розглядати в контексті порівняльної педагогіки. При цьому слід зробити певні застереження, що дозволяють уникнути можливих різночитань на предмет тлумачення зазначеного поняття. Видається логічним збільшити атрибутивні ознаки і, відповідно, функції порівняльної педагогіки, долучивши до правомірних порівнянь практики вітчизняної педагогіки із

зарубіжним досвідом можливість зіставлення функціональних ресурсів соціальної, професійної і виробничої педагогіки вищої школи, що конкретизуються характерними маркерами власне видавничої справи як виду виробничої діяльності та системи професійних знань, які кореспондуються із соціогуманітарними цінностями. Прикметно, що саме сфера соціальних комунікацій має родовий патронат над спеціальністю "теорія та історія видавничої справи". Проте її формула не дає відповіді на запитання про спадковість наукових і освітніх традицій у частині єдності теорії та практики з огляду на брак останньої в зазначеному класифікаторі.

Як у науці, так і в освіті видавнича справа є прикладною галуззю знань, що, власне, й надає статусу випускових кафедр, які здійснюють базову підготовку фахівців зі створення, виготовлення та розповсюдження друкованої продукції. Однак еволюція сфери виявилася доволі суперечливим для якісного оновлення педагогіки вищої школи процесом передовсім у частині адекватного забезпечення кадровим ресурсом інтелектуальних і технічних потреб